

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ПОСАДУ СУДДІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Сафонова О.Ю.,
магістрантка юридичного факультету

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У даній проаналізовано умови та порядок проходження кандидата на посаду судді спеціальної підготовки, повноваження органів, які здійснюють спеціальну підготовку, виявлено ряд проблемних питань та запропоновано шляхи їх вирішення. Охарактеризовано зарубіжний досвід щодо здійснення спеціальної підготовки кандидата на посаду судді.

Ключові слова: спеціальна підготовка; професійний корпус суддів, добір на посаду судді, професійна підготовка суддів, суддівська освіта.

Сафонова О.Ю. / НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ НА ДОЛЖНОСТЬ СУДЬИ: ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ / Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, Украина

В статье проанализированы условия и порядок прохождения кандидата на должность судьи специальной подготовки, полномочия органов, осуществляющих специальную подготовку, выявлен ряд проблемных вопросов и предложены пути их решения. Охарактеризованы зарубежный опыт осуществления специальной подготовки кандидата на должность судьи.

Ключевые слова: специальная подготовка, профессиональный корпус судей, отбор на должность судьи, профессиональная подготовка судей, судейское образование.

Safonova O.Yu. / NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF SPECIFIC TRAINING FOR THE POSITION OF PROPOSALS FOR IMPROVEMENT / Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman Ukraine, Ukraine

This article analyzes the conditions and procedures for judicial appointment of special training, competency of carrying out special training revealed a number of problems and proposed solutions. Characterized international experience to implement special training of a candidate.

Special training is conducted within six months from the State Budget of Ukraine. In the period of preparation for the candidate kept his principal place of business, a stipend of at least two-thirds of the salary of a judge of the local court of general jurisdiction.

With the above circumstances the importance of special training for the candidates, the organization of which is vested in the National School of Judges of Ukraine is extremely important and is not only in the preparation of a candidate to sit for the examination but also in preparation for further work as a judge.

Special training is carried out in four leading law universities in Ukraine, namely: Kyiv National Taras Shevchenko National University of Lviv Ivan Franko's National University «Law Academy of Ukraine named after Yaroslav Mydryu» and the National University «Odessa Law Academy».

The program takes into account the need for special training in social awareness of judges, as well as their familiarity with European norms, the study of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the European Court of Human Rights, and includes training in ethics and exploring other areas related to judicial activities, such as case management and court administration, information technology, social sciences and alternative means of resolving disputes about right.

Key words: special training, professional corps of judges, the selection for judges, training of judges, judicial education.

Відповідно до ст. 69 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1] спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичне та практичне навчання за денною (очною) чи заочною формою. Організація спеціальної підготовки здійснюється Національною школою суддів України. Програма, навчальний план та порядок проходження спеціальної підготовки, а також перелік юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюватимуть підготовку кандидатів на посаду судді, затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Спеціальна підготовка проводиться протягом шести місяців за рахунок коштів Державного бюджету України. На період проходження кандидатом підготовки за ним зберігається основне місце роботи, виплачується стипендія у розмірі не менше двох третин від посадового окладу судді місцевого суду загальної юрисдикції.

Вивченню даного питання були присвячені праці наступних вчених: Костенко А.В., Марцинкевича А.М., Мельника М.Г., Москвич Л.В., Овчаренко О.М., Самсіна І.Л., Скоморохи Л.В., Шторгуна С.Г., Шукліної Н. Г.

Метою статті є науково-правовий та системний аналіз чинного законодавства, яке регулює порядок спеціальної підготовки суддів і вивчення міжнародного досвіду з метою формування нових законодавчих норм, які б сприяли підвищенню ефективності та професійності існуючого суддівського корпусу та удосконаленню і чіткому законодавчому визначенню процесу спеціальної підготовки кандидата на посаду судді.

Добір кандидатів на посаду судді вперше у 2011 році, зважаючи на наявність протягом тривалого часу вакантних посад суддів місцевих судів загальної юрисдикції,

Вища кваліфікаційна комісія суддів України відповідно до Прикінцевих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» здійснювала без проведення спеціальної підготовки. Однак практично одразу після завершення добору було розпочато підготовку щодо її впровадження [2, с. 8]. Вищою кваліфікаційною комісією визначено обсяг державного замовлення на проведення спеціальної підготовки у 2013 році – 650 осіб [3, с.9].

За вказаних обставин важливість спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, організація якої покладе на Національну школу суддів України, є надзвичайно актуальною і полягає не тільки у підготовці кандидата на посаду судді для здачі кваліфікаційного іспиту, але й в підготовці для подальшої роботи на посаді судді. Вимоги до кандидата на посаду судді щодо проходження спеціальної підготовки в Україні подібні до вимог, закріплених у законодавстві Франції, де право на зайняття суддівської посади, як і посади прокурора, одержують особи, що мають диплом і рекомендацію Національної школи магістратури. До цієї школи вступають випускники юридичних вузів, які отримали базову правову підготовку, а також деякі категорії державних службовців. Після закінчення навчання всі слухачі, незалежно від порядку зарахування до школи, конкурують на однакових умовах для зарахування до списку осіб з метою просування по службі в магістратському корпусі. Важливою міжнародною вимогою до підготовки суддів є відбір викладачів – суддів та експертів по кожній дисципліні з числа кращих фахівців у відповідній сфері органом, який відповідає за підготовку кадрів, з урахуванням знань відповідного предмета та викладацьких навичок [4, с. 11].

Так, у Німеччині майбутні судді, як і всі інші юристи, отримують освіту в юридичному вузі, після закінчення якого випускник складає перший державний іспит в усній та письмовій формі – референдарський. Складання іспиту відбувається не в університеті, а в спеціальній комісії, створеній міністерством юстиції країни. Другим етапом навчання є так звана підготовча служба, а саме – обов'язкове стажування в судах, органах виконавчої влади, в адвокатських об'єднаннях і, на вибір випускника, – ще в одному органі або установі [4, с. 11].

Міжнародні стандарти у сфері підготовки суддів однозначно визнають обов'язком держави створення умов для забезпечення судової системи високопрофесійними кадрами. Зокрема, параграф 2.3 Європейської хартії про статус суддів [5] встановлює, що «Законом має передбачатися забезпечення належної підготовки за державний коштом кандидатів, відібраних для ефективного виконання обов'язків судді. Орган, на який покладається обов'язок здійснювати підготовку, забезпечує відповідність навчальних програм зазначеним вимогам та дотримання цих вимог організацією, на яку покладається відповідальність за виконання, з тим щоб задовольнити вимоги щодо відкритості, широти світогляду, компетентності та неупередженості, які пов'язані з виконанням судових обов'язків».

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № 12 (94) [6] щодо незалежності, дієвості і ролі суддів вказує, що «для створення відповідних умов роботи, які дозволяють суддям ефективно працювати, необхідно, зокрема: укомплектувати штати достатньою кількістю суддів та забезпечити їм перед їхнім призначенням та протягом їхньої кар'єри необхідну професійну підготовку, прикладом якої може бути стажування у судах і, за можливості, в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку; ця підготовка має бути спрямована на вивчення нового законодавства та судової практики».

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (п. 2 ст. 69) вказує, що «перелік юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюватимуть підготовку кандидатів на посаду судді, затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України».

Спеціальна підготовка здійснюється у чотирьох провідних юридичних вищих навчальних закладах України, а саме: Київському національному університету імені Тараса Шевченка, Львівському національному університету імені Івана Франка, Національному університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» та Національному університету «Одеська юридична академія» [7].

Відповідно до п. 3.4 Положення про порядок спеціальної підготовки на посаду суддів юридичні вищі навчальні заклади, які здійснюватимуть спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді [8], мають відповідати наступним критеріям:

- офіційного визнання права юридичного вищого навчального закладу здійснювати свою діяльність на рівні державних вимог і стандартів освіти за IV рівнем акредитації;
- спроможність забезпечити у повному обсязі реалізацію Програми спеціальної підготовки;
- наявність впроваджених у навчальний процес програм за тематиками, дотичними до визначених у Програмі спеціальної підготовки, навчальних модулів (дисциплін) та відповідного науково-методичного забезпечення;
- спроможність забезпечити добір кадрів (науково-педагогічних, наукових працівників та практикуючих фахових юристів) для реалізації Програми спеціальної підготовки та Навчального плану спеціальної підготовки;
- наявність налагоджених міжнародних зв'язків із навчальними закладами та закладами суддівської освіти європейських та інших країн і результатів їх впровадження.

Національна школа суддів України на підставі Переліку юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюва-

тимуть спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді, затвердженого Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, укладає з відповідними юридичними вищими навчальними закладами договори про співробітництво щодо спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді та відшкодування витрат на спеціальну підготовку кандидатів на зазначену посаду.

Статтею 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що вищі юридичні навчальні заклади здійснюють спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді. Але ж відповідно до п. 1.2. Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді організацію спеціальної підготовки здійснює Національна школа суддів. Постає питання: як розмежувати повноваження вищих юридичних навчальних закладів та Національної школи суддів щодо здійснення спеціальної підготовки?

З проаналізованих положень законодавства можна зробити висновок про те, що законодавець уповноважив Національну школу суддів України на організацію такої спеціальної підготовки, а сам процес будуть проводити відповідні вузи. У даному випадку доречно визначити та розмежувати конкретні повноваження Національної школи суддів та вищих юридичних навчальних закладів, які здійснюють спеціальну підготовку для унеможливлення ототожнення повноважень.

Наступний момент, який потребує вирішення – чим така спецпідготовка буде відрізнятися від роботи факультетів підготовки професійних суддів, які функціонували чи навіть функціонують до цього часу в Національних університетах «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» та «Одеська юридична академія»? Також закономірним є питання, що робити з сотнями (якщо не тисячами) випускників цих факультетів, особливо які навчалися на стаціонарі за рахунок бюджету? Знову направляти їх на повторне навчання за державний коштом. А коштів це немало. Так, лише місячна стипендія слухача буде складати 2/3 посадового окладу судді місцевого суду і станом на 2013 рік така сума повинна становити близько 7,5 тис. грн. [9].

Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичне та практичне навчання і містить загальний та спеціальний компоненти. До загального компонента змісту спеціальної підготовки входять курси фундаментальної, соціальної та функціональної спрямованості, до спеціального – підготовка за чотирма напрямками («цивільне судочинство», «кримінальне судочинство та судочинство у справах про адміністративні правопорушення», «адміністративне судочинство», «господарське судочинство»). Усі курси практично орієнтовані на урахування функцій судді та спрямовані на опанування вміннями і навичками, необхідними для майбутньої роботи.

Програма спеціальної підготовки враховує потреби у соціальній обізнаності суддів, а також їхню обізнаність із європейськими нормами, вивчення Конвенції з прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, а також включає підготовку з етики та ознайомлення з іншими сферами, які мають відношення до суддівської діяльності, як, наприклад, управління справами та адміністрація судів, інформаційні технології, соціальні науки та альтернативні засоби вирішення спорів про право.

Щодо практичної частини спеціальної підготовки Національна школа суддів України після узгодження з Державною судовою адміністрацією України та вищими спеціалізованими судами визначає перелік баз стажування, а також проводить розподіл слухачів за конкретними базами стажування.

Надзвичайно важливою роллю у проходженні стажування є суддя-наставник, який є відповідальним за проведення стажування, виконання Індивідуального плану стажування та підготовку слухача до здійснення функцій і повноважень судді. Під час практичної частини підготовки кандидатів на посаду судді важлива роль належить суддям-наставникам.

Вони керують стажуванням кандидатів у судах загальної юрисдикції, відповідають за підготовку слухачів до виконання функцій на суддівській посаді. Суддею-наставником може бути суддя відповідного суду загальної юрисдикції, який, як правило, обраний на посаду судді безстроково або має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років [9, с. 43].

Слід наголосити, що поточний контроль за результатами проходження теоретико-практичної частини спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Національною школою суддів України і юридичними вищими навчальними закладами по закінченню кожного навчального модуля [10, с.13].

Загальна тривалість спеціальної підготовки становить 6 (шість) місяців, з яких:

- для слухачів денної форми навчання теоретично-практична частина – 56 навчальних днів, стажування – 59 робочих днів, контрольні заходи – 6 днів;
- для слухачів заочної форми навчання теоретично-практична частина – 14 навчальних днів, стажування – 20 робочих днів, контрольні заходи – 6 днів самостійна робота – 81 день [8].

Ще більш цікавою є норма п. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» про те, що спецпідготовка кандидата на посаду судді може проводитися заочною формою [1]. Є незрозумілим той факт як може проводитися спецпідготовка заочно? Адже у процесі спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді важливо виявити не тільки рівень теоретичних знань, а й професійно-ділові та морально-психологічні аспекти діяльності майбутнього судді.

Досить вірно Голова ВККСУ І. Л. Самсін зауважує, що програма підготовки кандидатів на посаду суддів передбачає не лише опанування новими знаннями, а й формування правової культури, інтелектуальний розвиток слухачів, розвиток емоційної сфери, психомоторний розвиток – формування специфічних навичок поведінки, необхідних у професійній діяльності судді [11, с.15]

Здійснювати спеціальну підготовку заочно вважається досить проблематично, оскільки шість місяців для заочної форми навчання є досить коротким терміном, тому пропонуємо запровадити більший термін для спеціальної підготовки на заочній формі.

Дискусійною, незавершеною є ідея, закладена у ч. 5 ст. 69 Закону, відповідно до якої «у разі порушення кандидатом на посаду судді порядку проходження спеціальної підготовки, що призвело до його відрахування, або в разі

припинення кандидатом проходження такої підготовки за власною ініціативою він повинен відшкодувати кошти, витрачені на його підготовку». Звичайно, під порушенням кандидатом порядку проходження спеціальної підготовки можна багато що розуміти. Однак дискусійним буде приналежність до категорії порушень випадків неналежного навчання, наприклад отримання незадовільних оцінок під час поточного чи модульного контролю. Є суттєвою прогалиною те, що законодавець не визначив підстави для припинення навчання (до речі, за рахунок коштів платників податків) небажання чи неможливості кандидата навчатися, має бути закріплено у положенні про порядок проходження спеціальної підготовки [12, с. 13].

Кандидат на посаду судді вважається таким, що пройшов спеціальну підготовку за сукупності наступних умов:

- набрання не менше 50 % максимальної кількості балів за результатами контролю під час спеціальної підготовки;
- затвердження Загального висновку про проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді ректором Національної школи суддів України [8].

За результатами проходження спеціальної підготовки кандидатом на посаду судді Національна школа суддів України по завершенню видає Свідоцтво Національної школи суддів України, форма якого затверджується наказом ректора Національної школи суддів України [1].

Який із суб'єктів, причетних до спеціальної підготовки, видає цей документ: Національна школа суддів України, навчальний заклад, на базі якого проводиться така підготовка чи Вища кваліфікаційна комісія суддів України? З аналізу положень законодавства таким органом є, скоріш за все, Національна школа суддів, яка організовує підготовку і є тим органом, який має видавати Свідоцтво.

Отже, можна зробити **висновок**, що умови та порядок проходження кандидата на посаду судді спеціальної підготовки, виявлено ряд проблемних питань: розмежування компетенції Національної школи суддів та вищих юридичних навчальних закладів щодо здійснення спеціальної підготовки; невизначеність органу, який видає свідоцтво про проходження спеціальної підготовки; необґрунтований термін спеціальної підготовки щодо заочної форми навчання. Запропоновано шляхи вирішення проблемних питань: визначено коло осіб, які можуть проходити спецпідготовку за заочною формою, так, наприклад, помічники суддів; конкретно розмежовано повноваження Національної школи суддів та вищих юридичних навчальних закладів щодо здійснення спеціальної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07 липня 2010 року № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1 – С. 7. – Ст. 1900.
2. Савчук Р. Організація проведення спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді / Р. Савчук, Н. Отрода // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2012. – № 1. – С. 7-9.
3. Самсін І. ВККСУ : досвід перших років та ключові завдання / І. Самсін // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2012. – № 3. – С. 4-10.
4. Мельник М. Належна професійна підготовка суддів як складова судової реформи : міжнародний досвід та його адаптація до вітчизняного законодавства / М. Мельник // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2013. – № 2. – С. 8-12.
5. Європейська хартія про статус суддів від 10 липня 1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_236
6. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_323
7. Про затвердження переліку юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюють спеціальну підготовку кандидатів на посаду суддів : Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 09 жовтня 2012 року №211/пп-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/files/1356521750polozhennya.pdf>
8. Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді : Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12 лютого 2013 року № 5/зп-13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/ua/training/>
9. Марцинкевич А. Спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді як стадія добору на посаду судді вперше. Перший досвід Вищої кваліфікаційної комісії суддів / А. Марцинкевич // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2013. – № 2. – С. 42-43.
10. Костенко А. Спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді / А.Костенко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 1(2). – С. 8-14.
11. Самсін І. Л. Освіта суддів: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / І. Л. Самсін // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2012. – № 1. – С. 10-15.
12. Косович В. Нормативне регулювання спеціальної підготовки кандидата на посаду судді: теоретичні та практичні аспекти, можливості вдосконалення / В. Косович // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2012. – № 3. – С. 12-13.